

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК "СОФІЯ КИЇВСЬКА"

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТУ ВОЄННОЇ ІСТОРІЇ,
ПРАВА ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК

КАФЕДРА ВОЄННОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Збірник матеріалів

I Міжнародної науково-практичної
конференції

"UCRAINA MILITARIS"

29–30 жовтня 2025 року

Київ – 2025

Hyunyoung Moon. Beyond the call of duty: Reimagining military service through hero narratives in the US Army's 'The Calling' campaign. *Military Study*. 2024. 13(1). 16–23 pp. Gen Z is turning away from military service in record numbers: here's why. *The Conversation*. June 9, 2025. URL: <https://theconversation.com/gen-z-is-turning-away-from-military-service-in-record-numbers-were-trying-to-understand-why-230671>. Баран, А. Військовий обов'язок та військова служба в Україні та країнах ЄС (на прикладі Німеччини). *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. Вип. 1. С. 26-35. Половина поляків не готові захищати Батьківщину у разі війни - опитування. *Ракурс*. 2025. 16 вересня. URL: <https://racurs.ua/ua/n209229-ukryttya-ta-pozyciyi-bojovykiv-znyschyly-drony-prykordonnykiv-na-pivdenno-slobojanskomu-napryamku.html>. Marcin Ogdowski. Gen Z Army. *Polska Zbrojna*. 2025. September 21. URL: <https://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/44489?t=Gen-Z-Army>. Toms Adam. Gen Z can't fathom fighting for UK if WW3 happens as "national pride sink". *Express Marche* 21. 2025. URL: <https://www.express.co.uk/news/uk/2030715/generation-z-cant-fathom-fighting>.

Олександр ГЕРАСИМЕНКО

доктор філософії у галузі права

Президент Інституту політико-правових та релігійних досліджень

Член Координаційної ради з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності при Кабінеті Міністрів України

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Вищий навчальний заклад "Університет економіки та права "КРОК"

(м. Київ, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9170-0672>

Електронна пошта: gerasimenkoo@krok.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У роботі висвітлено базові аспекти основних проблем, які постають перед учасниками освітнього процесу та рішення прийняті органами державної влади, у відповідь на ці виклики, діджиталізація освітнього процесу. Визначено ключові фактори стійкості української освіти. Проаналізовано основні нормативно-правові акти, які регулюють правовідносини у сфері освіти і науки України в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Ключові слова: освіта, безпека, цифровізація, законодавство, навчальний простір. Постановка проблеми. Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України поставила систему освіти перед новими, безпрецедентними викликами. Заклади освіти одночасно повинні забезпечити реалізацію конституційного права на освіту та гарантувати безпечні умови для учасників освітнього процесу. Нестабільна безпекова ситуація, переміщення населення, руйнування інфраструктури, перебої з електроенергією та інтернетом значно ускладнили організацію безперервного навчання.

У цих умовах система освіти була змушена швидко переходити на дистанційну або змішану форму навчання, впроваджувати цифрові інструменти та адаптувати навчальні програми. Зросли вимоги до технічного забезпечення

закладів освіти, цифрової грамотності педагогів і здобувачів, а також до інформаційної та фізичної безпеки.

Особливо актуальними стали питання нормативно-правового регулювання освітньої діяльності, роботи на прифронтових і деокупованих територіях, взаємодії з військовими адміністраціями, оформлення освітніх документів та проведення підсумкової атестації.

Попри складність ситуації, українська освіта демонструє стійкість завдяки ефективній взаємодії державних органів, закладів освіти, громадських інституцій та міжнародних організацій. Проте ці процеси потребують узагальнення й наукового аналізу, що визначає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування освіти в умовах воєнного стану розглядаються у працях учених освітньої, правничої та соціогуманітарної сфер. У наукових дослідженнях зростає увага до цифровізації освітнього процесу, забезпечення безпеки, побудови безпечного освітнього середовища та удосконалення нормативно-правової бази.

У фахових джерелах аналізуються положення Конституції України, Закону «Про правовий режим воєнного стану», законодавства про освіту, рішення Кабінету Міністрів та накази МОН, які визначають організацію навчання у воєнних умовах. Автори наголошують на ролі МОН у стабілізації освітнього процесу, зокрема у створенні Ситуаційного центру, впровадженні гнучких форм навчання та проведенні національного мультипредметного тесту.

Окремі дослідження присвячені цифровій трансформації освіти, розвитку онлайн-платформ, підвищенню цифрової компетентності педагогів і здобувачів. Вивчаються також механізми формування безпечного освітнього середовища відповідно до Концепції безпеки закладів освіти (2023–2025).

Попри наявні наукові напрацювання, питання комплексної оцінки ефективності управлінських рішень, визначення чинників стійкості системи освіти та узагальнення досвіду функціонування освіти у воєнних умовах потребують подальшого аналізу.

Метою дослідження є комплексний аналіз особливостей функціонування освітньої системи України в умовах воєнного стану, виявлення основних викликів освітнього процесу та визначення правових, організаційних і цифрових механізмів, що забезпечують стійкість і безперервність освіти в період збройної агресії.

Система освіти України в умовах воєнного стану зіткнулася з безпрецедентними викликами та опинилася в нових складних реаліях функціонування.

Для забезпечення безпеки учасників освітнього процесу у закладах освіти на початку 2022 року було на короткий час призупинено освітній процес та оголошено канікули.

Згодом освітній процес продовжився з використанням доступних онлайн форм, а на безпечних територіях, віддалених від місць боїв – у змішаному режимі, зокрема і у повноцінному стандартному офлайн режимі.

Активно продовжилась інтеграція цифрових технологій в освітній процес, що зумовило підвищення вимоги до технічного забезпечення закладів освіти усіх рівнів та забезпечення інформаційної безпеки учасників освітнього процесу.

Освітяни розпочали швидку адаптацію до провадження новітніх цифрових інструментів, які забезпечують добросовісність, гнучкість і відкритість освіти, формуючи підґрунтя для якісних змін у методах, форматах і змісті навчання.

Запроваджуються нові формати та технології для підтримки безперервності освіти, розробляються та модернізуються наявні освітні онлайн-платформи.

Водночас ефективність дистанційного навчання значною мірою залежить від доступу як закладів освіти, так і здобувачів освіти до високошвидкісного інтернету, електронних пристроїв та наявності електроенергії, що в умовах війни стало серйозною проблемою.

Відповідно до статті 53 Конституції України кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.[1].

Правове регулювання освіти в умовах дії правового режиму воєнного стану здійснюється відповідно до Закону України “Про правовий режим воєнного стану” від 12.05.2015 № 389-VIII, Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” від 24.02.2022 № 64/2022, затвердженого Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX, інших нормативно-правових актів України.

Згідно статті 15 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, повноваження місцевих органів влади, зокрема в частині управління закладами та установами освіти, переходять до військових адміністрацій населених пунктів на відповідній території, а повноваження центральних органів влади продовжують реалізовуватися [2].

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує розроблення й проведення державної політики в сферах освіти та науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу (передання) технологій, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики в сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ і організацій, які надають освітні послуги або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування й форми власності є Міністерство освіти і науки України [3].

Міністерство освіти і науки України 24.02.2022 утворило консультативно-дорадчий орган на період дії воєнного стану “Ситуаційний центр МОН”, наказом МОН від 24.02.2022 № 229 “Про утворення Ситуаційного Центру

МОН" затверджено положення про його діяльність, а також персональний склад.

Основним завданням зазначеного центру МОН визначено забезпечення діяльності Міністра освіти і науки України на період дії воєнного стану [4].

Так, Міністерством освіти і науки України створено інституційно-правові засади для забезпечення освітнього процесу в умовах викликів, спричинених збройною агресією рф проти України.

Прийнято такі дієві рішення для учасників освітнього процесу, а саме: звільнено від проходження державної підсумкової атестації учнів, які завершували здобуття початкової та базової середньої освіти у 2021/2022 н.р.;

забезпечено продовження навчання у безпечному середовищі дітей і працевлаштування педагогів, які вимушені змінити місце проживання/навчання через окупацію та активні бойові дії;

вирішено питання замовлення, виготовлення й видачі документів про загальну середню освіту в умовах воєнного стану в Україні;

створено інституційне підґрунтя щодо вжиття заходів для забезпечення захисту учасників освітнього процесу, працівників і збереження майна закладів освіти;

здійснення в разі потреби евакуаційних заходів;

організація особливих умов навчання (встановлення індивідуального графіка, надання академічної відпустки тощо) для тих здобувачів освіти, які перебувають у лавах ЗСУ або в підрозділах територіальної оборони, займаються волонтерською діяльністю;

організовано проведення у 2022 році національного мультипредметного тесту;

затверджено Перелік закордонних населених пунктів, на території яких буде створено тимчасові екзаменаційні центри для проведення основних сесій національного мультипредметного тесту;

вжито заходів з метою успішного завершення 2021/2022 н. р. та організації нового навчального року, в якому для учасників освітнього процесу в закладах освіти буде створено паспорт безпеки, забезпечено охорону, встановлено спеціальне обладнання для сповіщення сигналу тривоги, періодично проводитимуться виховні й тренувальні години та ін.

Наразі важливим організаційним завданням для керівників системи управління освітою та освітніх закладів в цілому є створення максимально безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу.

Саме тому проводяться дієві спільні заходи центральних і місцевих органів виконавчої влади разом із закладами освіти усіх рівнів стосовно:

1) обов'язкової перевірки фахівцями Державної служби України з надзвичайних ситуацій закладів освіти та прилеглих територій на наявність вибухових предметів;

2) приведення в готовність наявного фонду захисних споруд цивільного захисту та, в разі потреби, створення нових;

3) готовності локальних і об'єктових систем оповіщення (сирен);

4) дообладнання споруд подвійного призначення й найпростіших укриттів або облаштування швидкоспоруджуваних захисних споруд у кожному закладі освіти з урахуванням забезпечення укриття 100 % учасників освітнього процесу;

5) приведення евакуаційних шляхів освітніх просторів у відповідність із нормами законодавства;

6) проведення тренувань при оголошенні сигналу повітряної тривоги.

7) створення запасів матеріалів, обладнання, інструменту, води та медичних засобів у закладах освіти;

8) навчання вчителів, викладачів, здобувачів освіти наданню першої домедичної допомоги.

Зважаючи на актуальні питання безпеки закладів освіти та забезпечення рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти та організації безпечного освітнього середовища у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, МОН України розроблено Концепцію безпеки закладів освіти, схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 301-р “Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти”.

Метою Концепції безпеки закладів освіти є створення рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти, організація безпечного освітнього середовища, зокрема в умовах військової агресії Російської Федерації проти України. Строк реалізації Концепції – 2023-2025 роки [5].

Наразі МОН України спільно з центральними органами виконавчої влади, обласними державними (військовими) адміністраціями, Всеукраїнською асоціацією органів місцевого самоврядування “Українська асоціація районних та обласних рад”, Інститутом політико-правових та релігійних досліджень та іншими заінтересованими установами напрацьовується проєкт оновленої Концепції безпеки закладів освіти до 2027 року.

15.10.2025 Президентом України підписано законопроект № 11543 “Про внесення змін до Закону України “Про повну загальну середню освіту”, що посилює заходи безпеки в закладах загальної середньої освіти.

Документ розроблений народними депутатами у співпраці з МОН України, МВС України, Національною поліцією з метою створення безпечного освітнього середовища. Нові норми забезпечують комплекс заходів для посиленого захисту учнів і педагогів у закладах освіти.

Крім того, з метою підтримки організації освітнього процесу та здобувачів освіти в умовах воєнного стану Інститутом політико-правових та релігійних досліджень організовано низку комунікаційних заходів серед представників закладів вищої освіти України та наукових установ, а також засновано та проведено всеукраїнські конкурси і премії.

Ключовими факторами стійкості української освіти, зокрема стали:

оперативна взаємодія органів державної влади;

цифровізація та оновлення освітніх програм;

високий професіоналізм педагогічних та науково-педагогічних працівників;

відповідальне партнерство держави, бізнесу, інститутів громадянського суспільства та міжнародних організацій.

Отже, завдяки оперативній взаємодії органів державної влади, закладів освіти, впровадженню новітніх цифрових інформаційних технологій, та професійному складу науково-педагогічних, педагогічних працівників, українська освіта може якісно існувати навіть у найскладніших умовах зважаючи на усі виклики сьогодення.

Список використаних джерел: Конституція України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.10.2025). Закон України "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015 № 389-VIII Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 15.10.2025). Положення про Міністерство освіти і науки України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 630, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.10.2025). Наказ МОН від 24.02.2022 № 229 "Про утворення Ситуаційного Центру МОН" URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/661/693/bd9/661693bd95105917623598.pdf> (дата звернення: 15.10.2025). Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти" від 07.04.2023 № 301-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text>.

Олександр ДАЦЕНКО

Начальник кафедри воєнної історії України, доцент

Навчально-науковий інститут воєнної історії, права та соціальних наук

Національний університет оборони України

(м. Київ, Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4193-1480>

Електронна пошта: zumbal0301@gmail.com

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНА ІДЕОЛОГІЯ В УКРАЇНСЬКИХ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАННЯХ ПЕРІОДУ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ (1917–1921 рр.)

Анотація. Проведено аналіз становлення та розвиток військово-патріотичної ідеології в українських збройних формуваннях періоду визвольних змагань 1917–1920 рр. Розкрито діяльність перших національних військових утворень, зокрема Першого українського полку ім. Б. Хмельницького, Клубу ім. Полуботка та Українського Генерального Військового Комітету. Показано роль Миколи Міхновського та інших провідних діячів у формуванні національної військової доктрини. Визначено особливості військово-патріотичного виховання, мотиваційні чинники особового складу та їх вплив на творення модерного українського війська. Зроблено висновок про значення військово-патріотичної ідеології як фундаментального чинника українського державотворення в умовах революційних і воєнних трансформацій.